

**Т.В. Стройко, д-р екон. наук, професор
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського**

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Метою дослідження стало визначення основних напрямів регуляторної політики в освітній сфері різних країн світу.

Тип освітньої політики держави визначається характером соціально-економічних та політичних відносин у суспільстві, якістю еліт, домінуючою політичною культурою, національними освітніми традиціями тощо. Розробка державної освітньої політики ґрунтується на всебічному аналізі, метою якого є виявлення та порівняння можливих варіантів, встановлення пріоритетних напрямів для фінансування, управління, планування системи освіти та контролю за нею, насамперед в умовах інформаційного суспільства

Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Роль держави при цьому реалізується у трьох напрямках, а саме у якості покупця освітніх послуг, формує асортимент послуг, а також, є гарантом якості освітніх послуг (ліцензування та акредитація).

Національну освітню структуру управління можна класифікувати за такими ознаками: чинними нормативно-правовими актами; за ознакою підпорядкованості ВНЗ; за ознакою повноважень із здійснення видатків Держбюджету України на держзамовлення.

***Ключові слова:** освіта, освітня політика, регуляторна політика, державне регулювання, освітні системи.*

Постановка проблеми. Освіта – це процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, внаслідок чого вона досягає економічної зрілості і зростання [1]. Саме так зазначено в документах XX сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО. Розвиток освіти

– це важливий пріоритет кожної держави, оскільки саме освіта посідає визначальне місце в інтелектуалізації праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем освітньої сфери присвячували свої дослідження українські науковці, такі як О. Амоша, Б. Адрушків, І. Бережна, М. Бутко, Ю. Василик, В. Геєць, З. Герасимович, Г. Дмитренко, М. Долішній, Г. Задорожній, Т. Качала, О. Ковриго, В. Кремень, А. Мазаракі, О. Мартякова, А. Мельник, В. Олійник, Л. Пашко, Я. Побурко, П. Юхименко та інших. Разом із тим, на нашу думку, в дослідженнях не достатню уваги приділено питанням формування регуляторної політики в цій специфічній сфері.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження стало визначення основних напрямів регуляторної політики в освітній сфері різних країн світу.

Виклад основного матеріалу. Системний розгляд місця і ролі регуляторної політики як фактору формування якісного державного управління слід почати з окреслення основних підходів до місця держави в економіці.

Зазвичай під терміном “освіта” розуміють спеціальну сферу соціального життя, унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. Це “процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов’язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості” [2, с. 614].

Освіта містить організовану й сталу комунікацію з метою навчання. Під “організованою” мається на увазі структурно й послідовно спланована комунікація з явними або прихованими цілями, “стала” – тривала та неперервна. При цьому наголошується, що означена комунікація “не спрямована на навчання, а також різні форми неорганізованого навчання”. Інакше кажучи, хоча будь-яка освіта передбачає навчання, проте багато форм навчання не розглядаються як освіта (наприклад якщо навчання є випадковим побічним продуктом якоїсь іншої діяльності, скажімо, робочої зустрічі тощо), оскільки “не мають організованого характеру, не є результатом запланованого втручання з метою навчання” [3, с. 55].

Щодо політики у сфері освіти, вона інтерпретується як “сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб” [2, с. 623].

У цьому випадку суб’єктами освітньої політики постають – індивід, соціальні спільноти та соціальні інститути, а її об’єктами – освіта як суспільне благо, як інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх інституцій. Тип освітньої політики держави визначається характером соціально-економічних та політичних відносин у суспільстві, якістю еліт, домінуючою політичною культурою, національними освітніми традиціями тощо. Розробка державної освітньої політики ґрунтується на всебічному аналізі, метою якого є виявлення та порівняння можливих варіантів, встановлення пріоритетних напрямів для фінансування, управління, планування системи освіти та контролю за нею, насамперед в умовах інформаційного суспільства [4].

Регуляторна політика, як окремий вид державної політики, зародилася у 70-х роках ХХ ст. у розвинених країнах у вигляді “lessregulation” – дерегулювання (дерегуляції) – максимального зняття обмежень для ведення бізнесу [5, с. 2].

Дерегуляція стала важливою практично-нормативною відповіддю на економічну кризу у розвинених країнах у 1974-1975 рр. Виникненню дерегуляції передувала потужна хвиля інституціональних концепцій в економічній теорії, яка припадає на 1950-1960-ті рр. і пов’язана з іменами таких вчених як Дж. Гелбрейт, Р. Хейлбронер, Ф. Перу, Г. Мюрдал та ін., що, очевидно, мало свій вплив на ідею дерегуляції. Метою регуляторної політики як дерегуляції було зменшити кількість нормативно-правових актів, а також виробити кількісні цільові показники для звільнення економіки від втручання держави (США, Австралія, Нова Зеландія, 1980) [6, с. 1]

Формально регуляторна політика в Україні запроваджена 2003 р. прийняттям Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Принципи регуляторної політики, закладені у цьому законі, за висновком Н.В. Шибасової, узгоджуються з принципами регуляторної політики, прийнятими у провідних країнах [7, с. 117].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» [8], державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Уряд України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Це також принципи доступності вищої освіти, незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів), міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, наступності процесу здобуття вищої освіти, державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності.

Визначено, що держава має підтримувати освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність. А також, сприяти здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти, відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Регуляторна діяльність держави може реалізовуватись на етапах планування, мотивування, організування та включає регламентацію і упорядкування соціально-економічних процесів у сфері вищої освіти, спрямування їх у певних напрямках відповідно до визначених цілей і пріоритетів, усунення суперечностей, перешкод, відхилень шляхом відповідних заходів. Цілі і принципи державного регулювання освітньої діяльності впливають із загальнодержавної політики і її складової – гуманітарної політики [9,с .6].

У Німеччині приділяється велика увага системі освіти, наданню якісних освітніх послуг, де національна система оцінки якості вищої освіти ґрунтується на взаємодії двох її складових – атестації та акредитації. Щоправда, у цій країні відсутній єдиний державний орган із забезпечення якості освіти. Тут активно застосовується система експертизи, яка є складною процедурою аналізу та оцінки і направлена на виявлення сильних і слабких сторін обстежуваного закладу щодо забезпечення якості освіти. Особливість експертизи в Німеччині полягає в пріоритеті контролю над процесом навчання. Міністерство освіти і культури Німеччини особливу увагу приділяє поліпшенню якості системи загальної середньої освіти, зокрема передбачаючи створення національних освітніх стандартів у сфері початкової та середньої освіти; розроблення національної концепції моніторингу освіти; відкриття Інституту якості освіти в Берліні.

Водночас у цій країні впроваджено стандарти нового покоління для різних освітніх ланок. Для стандартів ланки загальної середньої освіти Німеччини характерне запровадження єдиних наскрізних вимог до результатів, так званих орієнтирів. Запроваджені тут стандарти базуються на:

- сфері компетентнісних характеристик кожного окремого учня й окреслюють основні принципи його навчання;
- визначеному рівні володіння предметними комплексами, які учень має досягти на відповідному етапі навчання у школі;
- орієнтацію кожного учня на систематичне навчання та навчання у мережах;
- окресленому очікуваному рівні знань відповідно до основних вимог різних освітніх програм;
- визначенні рівня навчальних вимог;
- ілюстрації прикладами тестових завдань.

Досвід Німеччини щодо здійснення відповідного контролю та забезпечення якості освіти полягає в тому, що він включає внутрішню і зовнішню процедури оцінки із залученням міжнародних представників, студентських організацій і публікацією результатів, з якими мають ознайомитись батьки, громадськість тощо [10].

Французька система освіти тривалий час характеризувалась як централізована та державницька. Нині у Франції в сфері освіти відбувається децентралізація. З одного боку, вона здійснюється з метою передачі повноважень місцевим органам управління навчальними округами, які є територіальними складовими системи освіти Франції. Процес децентралізації відбувається в напрямі підтримки повноважень навчальних округів. Міністерство народної освіти Франції спирається на сильний регіональний апарат, управління яким здійснює високопоставлений посадовець, призначений Радою Міністрів Франції.

Значна частина повноважень Міністерства освіти Франції спрямована на формування кадрової бази. Формування викладацького складу середньої освіти залишається досить централізованим, що пов'язано з реалізацією якісного підходу в кадровій політиці.

У Нідерландах перевіряють якість освітніх послуг шляхом моніторингу, який здійснює відповідна інспекція. Значна частина діяльності інспекцій – ризикорієнтовані перевірки. Інспекція має сприяти дотриманню законів і правил, зокрема фінансових положень, що є

найбільш важливим для якості освіти та використання фінансових ресурсів.

З початку 2015 р. відбулися зміни шляхом переходу завдань від держави до муніципалітетів. Це розширило повноваження інспекцій. Крім перевірок, вони відповідають за контроль над функціонуванням системи освіти та її якості.

Бельгія однією з перших країн, яка здійснила реформування вищої освіти, запровадила гнучку систему освітньокваліфікаційних рівнів, що має відкрити нові можливості для євроінтеграції, тобто створення єдиного європейського освітнього простору.

Характерною рисою системи вищої освіти у цій країні є її прозорість та відсутність освітньої монополії. Міністерство вищої освіти та науки Бельгії здійснює Стратегію розвитку вищої освіти, реалізує шляхи поліпшення її якості. Останнє забезпечується постійним моніторингом держави для ефективного регулювання системи вищої освіти та своєчасного внесення необхідних коректив шляхом євроінтеграції, тісної співпраці університетів у сфері наукових досліджень та обміну професійним педагогічним досвідом для функціонування єдиного європейського простору.

Високою якістю характеризується освіта Великої Британії. Це забезпечується насамперед завдяки вмілому керівництву Міністерства освіти. Воно розробляє загальнонаціональні стандарти, рекомендації, інспектує навчальні заклади. Освіта тут регламентується відповідними законами, зокрема «Про шкільні стандарти та їхню структуру», «Про освіту та інспекції», «Про вищу освіту» тощо.

Особливу увагу приділяють моніторингові якості освіти, яка розглядається як збалансована відповідність процесові, результатів та самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним стандартам, як сукупність характеристик освітніх послуг щодо здатності задовольняти встановлені й передбачені потреби. [10].

В Україні як і в усьому світі - освіта - специфічна галузь що надає послуги, сприяючи підвищенню кваліфікації своїх мешканців, їх соціально-економічному та духовному розвитку. Роль держави при цьому зазначається у трьох напрямках, а саме у якості покупця освітніх послуг (державне замовлення), формує асортимент послуг (встановлюючи необхідний перелік спеціальностей, в також, є гарантом якості освітніх послуг (ліцензування та акредитація). Ще однією цікавою специфікою є те, що послуга навчання спеціалістів працює одразу ж на двох ринках – ринку освітніх послуг і ринку

праці.

Висновки. Організаційна національна освітня структура управління, яка постійно змінюється є непростою, і яку можна класифікувати за такими ознаками [11].

1) чинними нормативно-правовими актами (за встановленням субординації);

2) за ознакою підпорядкованості ВНЗ, що знаходяться у сфері відання відповідного органу влади. Зміни відбуваються інтенсивно – ВНЗ урядовими рішеннями передаються з підпорядкування одного центрального органу державної влади до Міністерства освіти і науки України;

3) за ознакою повноважень із здійснення видатків Держбюджету України на держзамовлення, зокрема – на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб.

Бібліографічний список: Освіта для сталого розвитку. Національна доповідь за 2012 рік [Електроний документ] – Режим доступу: http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacional4na_dopovid4_skorocheno. 2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відп. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 3. Луговий В.І. Проблема понятійно-термінологічного стандарту в моніторингу якості освіти / В.І. Луговий // Вища освіта України. Дод. 3 (т. 7). – 2007. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти”. – С. 53-60.; 4. Шульга Н.Д. Сутнісні характеристики поняття “державна освітня політика” / Н.Д. Шульга [Електроний документ] – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>; 5. Эволюция регуляторной политики в странах – членах ОЭСР [Электронный ресурс] / Н. Малышев // Париж: Организация экономического сотрудничества и развития. – 2006. – 35 с. – Режим доступа: www.oecd.org/gov/regulatory-policy/42051724.doc (01.10.2015). – Загл. с экрана; 6. «Умное регулирование»: глобальный вызов для лиц, принимающих решения [Электронный ресурс] / Ш.А. Монтен // 23.04.2012. – Режим доступа: http://www.montin.com/documents/SR1200%20_RUS.pdf (01.10.2015). – Загл. с экрана. 7. Шибяєва Н.В. Теорія та практика застосування АРВ як інструмента регуляторної політики // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2014. – № 2 (10). – С. 119–125. 8. Закон України «Про вищу освіту» // ВВР, 2014, № 37–

38, ст. 2004. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1444301441120304>. 9. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.02.03. «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Л.І.Антошкіна. – Київ, 2006. – 28 с. 10. Руслана Гурака Контроль сфери освіти: досвід країн ЄС - Освіта України. – № 42 від 19 жовтня 2015 року Режим доступу: <http://www.dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/interv-iu/61-interv-iu-holovy-dinz-ruslana-huraka-kontrol-sfery-osvity-dosvid-krayin-yes-v-hazeti-osvita-ukrainy-n-42-vid-19-zhovtnia-2015-roku>; 11. Schnittker, J.; Behrman, J. R. (2012). Learning to do well or learning to do good? Estimating the effects of schooling on civic engagement, social cohesion, and labour market outcomes in the presence of endowments. *Social science research*, March 2012, Vol. 41, No 2, pp. 306–320. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.11.010> [accessed 10.4.2013]

Т.В. Стройко Регуляторная политика государства в сфере образования: мировой опыт и национальный аспект. Целью исследования стало определение основных направлений регуляторной политики в сфере образования разных стран мира.

Тип образовательной политики государства определяется характером социально-экономических и политических отношений в обществе, качеством элит, доминирующей политической культурой, национальными образовательными традициями и тому подобное. Разработка государственной образовательной политики основывается на всестороннем анализе, целью которого является выявление и сравнения возможных вариантов, установление приоритетных направлений для финансирования, управление, планирование системы образования и контроля за ней, прежде всего в условиях информационного общества

Государственная политика в сфере высшего образования основывается на принципах содействие устойчивому развитию общества путем подготовки конкурентоспособного человеческого капитала и создание условий для образования в течение жизни. Роль государства при этом реализуется в трех направлениях, а именно в качестве покупателя образовательных услуг, формирует ассортимент услуг, а также является гарантом качества образовательных услуг (лицензирование и аккредитация).

Национальную образовательную структуру управления можно классифицировать по следующим признакам: действующими нормативно-правовыми актами; по признаку подчиненности вуза; по признаку полномочий по осуществлению расходов Госбюджета Украины на госзаказ.

Ключевые слова: образование, образовательная политика, регуляторная политика, государственное регулирование, образовательные системы.

T.V. Stroyko. Regulatory policy of the state in the sphere of education: world experience and national aspect. The purpose of the study was to identify the main directions of regulatory policy in the educational sphere of different countries.

The type of educational policy of the state is determined by the nature of socio-economic and political relations in society, the quality of elites, the dominant political culture, national educational traditions, etc. The development of a state educational policy is based on a comprehensive analysis aimed at identifying and comparing possible options, identifying priority areas for funding, managing, planning, and monitoring the education system, especially in the information society.

State policy in the field of higher education is based on the principles of promoting sustainable development of society through the preparation of a competitive human capital and the creation of conditions for life-long education. The role of the state in this case is realized in three directions, namely as a buyer of educational services, forms an assortment of services, and also, is a guarantor of the quality of educational services (licensing and accreditation).

The national educational management structure can be classified according to the following features: current normative legal acts; on the basis of university subordination; on the basis of the authority to carry out the expenditures of the State Budget of Ukraine for state contracts.

Key words: education, educational policy, regulatory policy, state regulation, educational systems.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2017 р.